

ลำโพง:พืชมีพิษที่ควรรู้จัก

บทความ

โดย ประพันธ์ เชิดชูงาม, MPH, ศุภชัย รัตนมณีฉัตร, พบ, สม

ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

ลำโพง มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Thorn apple เป็นพืชล้มลุกมีพิษชนิดหนึ่งอยู่ในวงศ์ *Solanaceae* ลำต้นเมื่อโตเต็มที่ มีขนาดความสูงประมาณ 1 – 1.5 เมตร ลักษณะลำต้น ใบ คล้ายต้นมะเขือพวง เป็นพืชที่ขึ้นได้ทั่วไป ทั้งในพื้นที่แถบที่มีอากาศร้อน ร้อนชื้น เช่น ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และประเทศที่มีอากาศหนาว เช่น ในยุโรป สหรัฐอเมริกา แอฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชีย และในทวีปออสเตรเลีย เป็นต้น ยกเว้นในแถบพื้นที่ที่มีอุณหภูมิต่ำมากหรือทางแถบขั้วโลก ปัจจุบันพบว่าลำโพงในโลกมีทั้งหมดมากกว่า 20 ชนิด ใน 2 สายพันธุ์ คือ *Datura spp.* กับ *Brugmansia spp.* และมีพันธุ์ผสมอีกมากมาย โดยเฉพาะสายพันธุ์ *Brugmansia spp.* ซึ่งนิยมปลูกเป็นไม้ประดับกันมากในประเทศแถบอเมริกาใต้ และทางยุโรป ส่วนชนิดที่พบบ่อยในประเทศไทยได้แก่ ลำโพงขาว ซึ่งเป็นสายพันธุ์ *Datura spp.* มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Datura alba* Nees คนทางภาคเหนือเรียก มะเขือบ้า ลำโพงเริ่มออกดอกและให้ผลได้เมื่อลำต้นสูงเพียง 1 ฟุตเท่านั้น ลำต้น กิ่ง ก้าน ก้านใบมีสีเขียว ใบสีเขียวอมเหลืองอ่อนเป็นรูปหัวใจหรือรูปไข่ ดอกเป็นชนิดดอกเดี่ยว ดอกจะออกตรงบริเวณโคนก้านใบกับแขนงของกิ่ง เมื่อดอกโตเต็มที่ จะบานออกมีรูปร่างคล้ายแตร หรือเครื่องลำโพงขยายเสียง ดอกมีขนาดยาวประมาณ 10 - 15 เซนติเมตร สีवलชั้นเดียว

ลำโพงอีกชนิดหนึ่งเรียกลำโพงกลาสลัก มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Datura fastuosa* Linn คนทางภาคเหนือเรียกมะเขือบ้าดอกดำ ซึ่งลำต้น กิ่ง ก้าน ก้านใบมีสีม่วงเข้มดำมัน ส่วนใบมีสีเขียวเข้ม ขอบใบหยัก โคนใบไม่เท่ากัน ดอกมีรูปร่างเหมือนลำโพงตามชื่อ มีสีม่วง ขนาดของดอกยาวประมาณ 12 - 16 เซนติเมตร ก้านดอกสั้น ดอกเมื่อโตเต็มที่ จะบานออกมองเห็นคล้ายเป็นรูปแตร ชาวสวนจะเรียกชื่อว่า แตรนางฟ้า (angel's trumpet) ดอกมักจะซ้อนกัน 3 ชั้น เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นพันธุ์ผสม ดอกจะซ้อนกัน 2 และ 4 ชั้น ลำโพงบางชนิดมีดอกสีขาวนวล ดอกซ้อนกัน 2 - 3 ชั้น ดอกลำโพงจะบานช่วงหัวค่ำ และจะหุบช่วงบ่ายของวันรุ่งขึ้นหรือวันถัดไป ลำโพงบางชนิด ดอกมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ แต่ถ้าดมใกล้ ๆ จะมีกลิ่นฉุนแรงมาก ลำโพงที่กล่ามานี้มีผลคล้ายผลมะเขือเปาะ บางชนิดมีลักษณะคล้ายหนามรอบผล บางชนิดเห็นเป็นปุ่ม ๆ รอบผล เป็นพืชที่ขึ้นได้ทั่วไปในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น ตาก นครสวรรค์ และภาคกลาง เช่น ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง และกาญจนบุรี เป็นต้น ผลลำโพงเมื่อแก่เต็มที่ จะแตกออก ภายในมีเมล็ดสีน้ำตาลอมส้มหรือสีเทาจำนวนมาก

มีผู้เคยพบเห็นลำโพงอีกชนิดหนึ่ง ขึ้นที่บริเวณคอกอย่างชาง จังหวัดเชียงใหม่ ชื่อ *Datura stramonium* ลำโพงชนิดนี้พบได้ทั่วไปในโลก เช่น สหรัฐอเมริกา และยุโรป เป็นต้น และมักเรียกชื่อนี้ว่า Jimson weed, angel's trumpet หรือ Jamestown weed เนื่องจากมีการบันทึกทางการแพทย์เป็นครั้งแรก ที่เมือง Jamestown รัฐ Virginia ในปี ค.ศ. 1676 หรือ พ.ศ. 2219 แต่เดิมคนสมัยก่อน ใช้ลำโพงเป็นยาสมุนไพร ช่วยระงับความเจ็บปวด (anodyne) และแก้อาการเกร็ง (antispasmodic) หรือมวนเป็นบุหรี่ใช้สูบรักษาโรคหืด หรืออาเจียนเมื่อดมทำให้ละเอียดย และแช่ในน้ำมันพืช น้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมันงา เมื่อครบ 7 วันนำมากรอง น้ำมันที่ได้นำมาใช้ทาแก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อเคล็ดขัดยอกได้ดี

ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีรายงานเกี่ยวกับการได้รับพิษจากกินลำโพงค่อนข้างบ่อย เนื่องจากพืชชนิดนี้มีแพร่กระจายอยู่ในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศ เช่น บริเวณไร่นา เขตใกล้ภูเขา พื้นที่ลุ่มทั่วไป บริเวณที่รกร้าง ข้างกองขยะที่ทับถมด้วยสิ่งปฏิกูล ริมถนน เด็ก ๆ มักได้รับพิษโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น นำดอกลำโพงหยิบใส่ปากและเคี้ยวเล่น หรือดูดเล่นตรงบริเวณเกสรของดอกลำโพงเข้าปาก ส่วนวัยรุ่นมักได้รับพิษจากการกินเมล็ดลำโพงที่ผสมกับน้ำหรือเครื่องดื่ม หรือได้รับคำแนะนำจากเพื่อนให้ทดลองกิน หรือผสมสารเสพติดชนิดอื่น ๆ เช่น กัญชา (marijuana) และ โคเคน (cocaine) เป็นต้น

ภาพที่ 1 ลำโพงกาสลัก ดอกมี 2 ชั้น สีม่วงมีกลิ่นหอม	ภาพที่ 2 ผลลำโพงหรือมะเขือบ้าบางชนิด ผลมีหนาม ตะปุ่มตะป่ำเล็กน้อยรอบผล
ภาพที่ 3 ลำโพงพันธุ์ผสม ดอกมี 2 ชั้น สีขาว	ภาพที่ 4 ผลลำโพงชนิดมีหนามแหลมรอบผล เมื่อผลโต เต็มที่ เปลือกจะแตกออกและเห็นเมล็ดอยู่ภายใน
ภาพที่ 5 ดอกลำโพงแห้ง มีสีน้ำตาล คนในสมัยก่อนนำมา ใช้ม้วนสูบแก้โรคหอบหืด	ภาพที่ 6 เมล็ดลำโพง หรือเมล็ดมะเขือบ้า มีสีและขนาด คล้ายกับเมล็ดมะเขือเปาะ มีขนาดเล็กเหมือนกัน

ปริมาณสารพิษในลำโพง :

ทุกส่วนของลำต้น ใบ ดอก ผลของลำโพงมีคุณสมบัติเป็นพิษทั้งสิ้น เช่น ลำโพงที่มีชื่อว่า *Datura stramonium* มีอัลคาลอยด์ (alkaloid) หลายชนิดรวมกันประมาณ 0.7 % ได้แก่ hyoscyamine, atropine, belladonnine และ scopolamine สารพิษในต้นลำโพงไม่สามารถทำลายด้วยความร้อน ผลลำโพงเมื่อแก่เต็มที่จะแตกออก จะมองเห็นเป็นกระเปาะราว 4 กระเปาะ ภายในจะมีเมล็ดสีน้ำตาลอมส้มหรือสีเทาดำ ประมาณ 50 - 100 เมล็ด เมล็ดลำโพงมีพิษสูงมาก เมล็ดลำโพง 10 เมล็ดจะมีปริมาณของ atropine 1 มิลลิกรัม

อาการทางพิษวิทยา:

อาการแสดงที่เกิดจากพิษลำโพงปรกติจะมีอาการภายในเวลา 30 - 60 นาที หลังจากกินเมล็ดลำโพง หรือ ส่วนต่าง ๆ ของลำโพง และอาการจะดำเนินต่อไปอีก 2 - 3 วัน เนื่องจากสารอัลคาลอยด์ (alkaloid) ในลำโพงจะออกฤทธิ์อย่างช้า ๆ ในระบบทางเดินอาหาร อาการเบื้องต้นที่พบบ่อยคือ ปากคอแห้ง กระหายน้ำ กลืนอาหารและน้ำด้วยความยากลำบาก ต่อมาสายตาดำมัว ระบบประสาทกลางถูกกระตุ้น มีอาการเคลิบเคลิ้มเป็นสุข ต่อมาเกิดอาการเพ้อคลั่ง มีอาการประสาทหลอน เพ้อ เห็นสิ่งประหลาดต่าง ๆ นานาอย่างน่าสะพรึงกลัว เช่น เห็นแมลงจำนวนมากมายืนบนผนัง หรือเห็นปลาฉลามกำลังไล่ล่ามนุษย์อย่างน่ากลัว หัวใจเต้นเร็ว อุณหภูมิในร่างกายสูงผิดปกติ ไม่สามารถจดจำเหตุการณ์ผิดปกติในระหว่างเกิดอาการ และอาจมีอาการรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้

รายงานอาหารเป็นพิษ:

สำหรับในประเทศไทย เคยมีรายงานทางการแพทย์เมื่อปี พ.ศ. 2522 ระบุว่า มีคนงาน ชาย หญิงจำนวน 6 คน กินขนมจีนน้ำยาเจือปนด้วยส่วนประกอบของลำโพง คนงานทั้งหมดถูกส่งโรงพยาบาลและผู้ป่วยทั้งหมดมีอาการมึนศีรษะ ตาพร่า ใจสั่น ปากคอแห้ง กระหายน้ำ ปวดปัสสาวะแต่ถ่ายไม่ออก หลังจากนั้นนำน้ำล้างกระเพาะไปตรวจทางห้องปฏิบัติการ พบสารคล้ายอะโทรปีนจากน้ำยาง (น้ำยา) เป็นชนิดเดียวกับสารที่พบในลำโพง อาการและอาการแสดงของผู้ป่วยทั้งหมดก็มีลักษณะเช่นเดียวกับพิษที่เกิดจากสารเบลลาดอนนา (belladonna) จากการศึกษาพบว่า ส่วนสกัดจากต้น ใบ ดอก และผลของลำโพง ซึ่งเก็บรวบรวมมาจากบริเวณใกล้แหล่งเกิดเหตุ พบว่ามีอัลคาลอยด์ (alkaloid) พวกเบลลาดอนนา อยู่ในปริมาณมาก

เมื่อไม่นานมานี้ นายแพทย์ จตุรงค์ ชีระกนก นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ดเปิดเผยว่า ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันควบคุมโรคจังหวัดร้อยเอ็ด รับแจ้งจากโรงพยาบาลกรุงเทพจรัญฯ ว่า มีสามเณร 8 รูป จากวัดแห่งหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ดเข้ารับการรักษาดูแลอาการถูกพิษเพราะนำผลแห้งของมะเขือป่า 5 ผลมาต้มแล้วใส่น้ำตาลและน้ำหวานเสลดขับลมบอยดื่มเพราะเชื่อว่าจะทำให้สมองดี จากนั้นก็มีอาการมึนงง วิงเวียนศีรษะ ตาพร่ามัว ประสาทหลอน พูดคุยไม่รู้เรื่อง บางรายพูดคนเดียว ผุดลุกผุดนั่งไม่เป็นสุข และวิ่งไป วิ่งมา บางรายคลื่นไส้อาเจียน อย่างไรก็ตามวันรุ่งขึ้นมีอาการดีขึ้นและแพทย์อนุญาตให้กลับบ้านได้

เอกสารอ้างอิง :

1. พะยอม ต้นติวัฒน์.สมุนไพร.กรุงเทพฯ:สมาคมสมุนไพรแห่งประเทศไทย 2521, 55-6.
2. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ.วิทยาศาสตร์สมุนไพร.กรุงเทพฯ:เมดิคัล มีเดีย, 2529:84-6.
3. วิฑูรย์ อติโก, สุภชัย รัตนมณีฉัตร, พิบูลย์ เลหาทัย และคณะ. ขนมจีนน้ำยาเป็นพิษ. สารศิริราช 2523;32:731-5.
4. Ellenhorn MJ. Ellenhorn 's medical toxicology:diagnosis and treatment of human poisoning. 2 nd ed. Philadelphia:Williams&Wilkins 1997, 1865-6.
5. CDC. Jimson weed poisoning-Texas, New York and California, 1994. MMWR 1995;44:41-4.
6. จตุรงค์ ชีระกนก. เตือนกินมะเขือป่า อาจเป็นบ้าถึงตาย.หนังสือพิมพ์ข่าวสด, หน้า 35, 11 มีนาคม 2548.

